

Սա՛ է, որ վե՛հ հանդիպոց մէջ
Եռանդնալից կ'ըսպասհարկէր,
Եւ բարեպաշտ ոգւովն անշէջ
Ամենուրեք հասնել կ'ուզէր:
Որ շատ ծաղիկ, շուշան և վարդ,
Սըրտին ըղձիցն հետ աներկբայ,
Սըրբավայրին կը դնէր ի գարդ,
Եւ որչափ գո՛հ՝ դէմքն էր վըրկայ:

Ս' ա՛յն է ուրեմն, որ շատ որայ
Իմաստութեան ամբարնով,
Պարգեւելիք առատ ընծայ,
Մեծ ասպարէզ կըտայ փութով.
Եւ պաշտօնեայ հոգւաւ էին
Սուրբ տաճարացն ու խորհրդողոց.
Լոյս ճըլմարիտ և սևունդ անգին
Տալու թըշուառ հիւժեալ հոգւոց:

Ո՛հ, դու ես դու. ահա կ'ճաննչեմ,
Հաւատոց հօրն անուամբ կոչուած
Հոր դու օծնալը Հայր Աբրահամ.
Որ, հոգելից բազկատարած,
Եղար շնորհօքն աստուածային
Անմահ Գառնի զոհագործող.
Հոր կեանք մ'առած, իբր անմարմին,
Փոխան կեանքիս այս գետնասող:

Բայց ինչո՞ւ այսպէս կը փութաս
Թողուլ ըզմեզ, թըռչիլ ի վեր.
Ո՛հ, չե՛ս գիտեր որ նորահաս
Քեզ կ'ըսպասեն անթիւ հունձքեր:
Եկեղեցեաց բեմք և խորանք,
Մանկանց մատաղջ մըտքերուն հետ,
Կ'ուզեն ձայնիդ տալ արձագանք.
Կայծ առնուլ սիրտք՝ սըրտի կրակէդ:

Տես, տես քանի՛ գուլթ ու գորով ...
Մեծ ու պըզտիկ քո հոգեկիցք
Կ'հայցեն անդուլ շքեմ աղօթքով
Առողջանալը տըրտմալիցք:
Տես, տես ահա բոլորանուէր
Նաեւ անխոնջ վերակացուիդ
Անքուն հրկեղը շատ գիշեր
Ի գորաւիզըն հիւանդիդ: . . .

Բայց նա զգացած է հիասքանչ
Երկնից սիրոյն անուշութիւն,
Եւ երկրաւոր լոյսն ու ճամնանչ
Այլ մութ կու գայ իւր քնքերուն:
« Զիս կը կանչէ վերին պատգամ,
Ընկերակիցք իմ սիրային,
Մընաք բարեաւ, կ'ըսէ, կ'երթամ,
Բայց ձեզմէ սիրտս է անմեկին: »

« Գրտած բարեացս՝ էր իմ փափաք
Փոխադարձն փութովդ ջանից.
Հալէ՛ր կենացս ամբողջ իսկ ճրագ,
Խղճ էր ըլլալ ձեզ գործակից:
Բայց իմ պակասքս լեցուցէք
Դուք, ո՞վ ընկելը իմ անձեպլիք.
Չեզմով ըլլան մեր վանորէք՝
Եւ եւս արդեամբ ժիր մեղուաց լիք: »

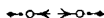
« Կ'երթամ, կ'ըսէ, մընաք բարով
Աստուածանուէր Հայրք և Եղբարք.
Շատ է խոռված աշխարհիս ծով,
Աստեղդ ըլլան միշտ լուսավառք.
Եւ անոնց շողն ու շաղ անուշ
Հեռացընեն վանեն ձեզմէ
Ամէն սեւ ամպ ու սըրտի փուշ:
Միակ բաղանջս այս էր. . . և է »: . . .

Քեզ կ'երանեմ, ո՞վ սիրելի,
Որ սըրբաման ունեցար մահ,
Եւ անդընդոց արհաւիրք լի
Վերջին կամուրջն անցար անահ:
Դու նահատակ մի նորաստանչ
Համբերութեան մեր մէջ եղար,
Լի վերքերովդ շարատանջ.
Եւ, ախ, յանկարծ մեզմէ թըռար:

Թըռաւ, սլացաւ, հասաւ քոյդ կառք
Նըպատակին՝ յաղթանակաւ:
Մեծ են անշուշտ արդ վարձքդ և փառք.
Իսկ մեր, . . . ո՛հ, մեծ է սուգն ու ցաւ:
Այո՛, մեր սուգն ու տըրտմութիւն
Մեծ է, իրաւ, ու չի դադիր
Քանի յիշենք քո քաղցր անուն,
Քանի տեսնենք ընկերբդ ընտիր:

Բայց ո՛չ, . . . Կադրին թող լացն ու սուգ.
Մեզ ըսփոփանք՝ վարքըդ պայծառ:
Այո՛ սփոփիք. մի նոր նեցուկ
Դու մեզ երկնից մէջ աւելցար:

Հ. Գ. ՆԱԶԱՐԵԹԻԱՆ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

« Շիրակ » ի վերածնունդը. — Արշակ Զօպանեանի
« Les trouvaies arméniens ». — Ամսիտի
Ոորագոյթ թիւը. — Հայկական Ոոր թերթ մը.
ՆՈՐ ՀԱՆՈՒՄ:

Եզրկատահայ գրագէտները, վայրկեան
մը՝ ժամանակի միջոցութիւն, — զործա-
ղուններու ազդեցութեանը ենթարկուած,
վերստին ի լոյս ընծայեցին Շիրակը, Խոր-
բակը, Ա. Արփիար, Եզեկէիէի տե-
սիւրը կ'ունենայ « Գանկի մը շուրջ » որ
հայ ժողովուրդն է. կը պատմագրէ թաղա-
քականութեան աստիճանաւոր փոփոխում-
ները մինչեւ այս շրջանը, ուր աղէտը,
անշուշտ զագաթնակէտը հասած ըլլալուն
համար, հակիւ կը թուի. նոյն յոյսերը,
զայրոյթով խառն, կը նշուեն Տիրան Քէ-

լէկեանի « Արիւնի փոխարէնը » յօդուածին մէջ:

Դանիէլ վարուժանի քերթուածը — « Կրուիք էրթ » — վսեմ քայլերգն է արդարութեան գինուորին՝ որուն հետ Հայունին ազգի դաշտը կ'իջնէ՝ մագերը փոթորիկնեւուն տուած:

Երգի մը մէջ, ուր հաւասար քայլով կ'ընթանան Վսեմն ու Գեղեցիկը, Զայրոյթն ու Սէրը, աններդաշնակ գոյներ են այն տողերը՝ որով զբազէտի մը սենեկին տեսարանը կը նկարուի:

Ինչ, երբ տեսար զբազէտնիս միշտ առջեւ
Այս իմ մտայն ազգիս, մի կայս, կարծեցիք
Թէ պիտի հեղձ մեջայ միշտ . . .

Ինծեմ հետեւ թուղթի եւ գիրքի:
Տանգէն բոցին եւ կը նետեմ:

Գերեզմանոց կը նետեմ եւ
Գուրեհանը՝ զոր այնքան առնեմ սիրեցի:

Երկու հեծեալները, որ արդարութեան դատն ընելու կ'իթան, աւելի վեհ պիտի երեւէին՝ եթէ չտեսնէինք անոնց ելնելը . . . զբազէտի մը սենեակէն:

Միք. Նարանեան աշխարհագրական տեսութիւն մը կը նուիրէ Հայ. ուսանողական միութեան հրատարակած հայկական քարտէսին, ուր մի քանի սխալներ կը մատնանշէ: « Հողվորիք » յօդուածէն վերջ, որուն նիւթն է Բարթ. եպս. Զամ. չեան, կը յաջորդեն երկու տեսութիւններ « Միջազգային » և « Ազգային » կեանքի վրայ:

Կը մաղթենք յարուցեալ թերթին փութով հաւաքել իր շուրջ աշակիցներ, ընծայելու համար հայ ժողովրդեան այն գաւառը՝ ուր ցորենաշատ դաշտեր և սրբազան հնութիւններ սովոր ենք երեւակայել:

*

Փարիզու մէջ, աշխատութեամբ Արշակ Զօպանեանի և ծախիւք Պօղոս փաշա Նուպարի, հրատարակուած է հայ բանաստեղծութեանց հատորը. « Les Trouvères arméniens »: Բոլոր հայ աշուղները, Նահապետ Փուչակէն մինչեւ Ղունկիանոս, մինչեւ Սայաթ—Նովա, հաւաքուած են

այստեղ, քիչ մը շփոթած, իրենց նոր ունկնդիրներու տեսլեամբ:

Իրենց լաւագոյն երգերը պիտի նուագեն. քերթողական մրցման տեսարան մը: Թաղթականը, անտարակոյս, է Նահապետը: Պիտի երգեն հայ աշուղները, գաղղիերէն: Անոնք, եթէ կենդանի ըլլային, յանձն պիտի չառնուին զբականութեան մայրաքաղաքին մէջ երեւիլ. — անգէտ էին, իրենց նուագարաններուն պէս, իրենց ձայնին քաղցրութեանը: Բայց մահէն յետոյ՝ հեղինակը զրկուած է կամքէ:

Կը համարուի, ընդհանրապէս, թէ թարգմանութեան մէջ՝ միշտ քնագիրը կ'ազօտանայ: Հակառակն է, երբեմն. արեւելեան այլաբանութիւններ, մեզի սովորական, գաղղիերէնի մէջ, որ տարբեր պատկերներու վարժուած է, կը զգնուին թարմութիւն. սովորութիւնն ալ առնչական է. Ամերիկա նոր էր Եւրոպայի, հին իր ընակիչներուն (Օտար ընթերցող մը, ընագրի լեզուին անգէտ, յաճախ հեղինակին կ'ընծայէ գաղափար մը՝ որ ամբողջ ազգին ստաւածածն է: Եւ հայ աշուղներու երգերը, որ կը կորսնցնեն իրենց ընտանեկան անուշութիւնն, ուր պլպուի դայլայլիկը կայ միշտ, կը ստանան ի փոխարէն՝ նոր յատակութիւն մը. ի յայտ կու գան տերեւերու մէջէն. զբական վայելքը, այստեղ ուղղակի գաղափարէն կու գայ, և ոչ թէ ծանօթ սիրելի ձայներու հեշտանքէն:

Որքան բնականութիւն և ազատ ոգեւորութիւն այս երգերուն մէջ, փնութիւնն է որ կը խօսի, անվախ պարսաւէ: Ամբողջութիւնը յաճախ զուրկ է ծրագրէ, և կը սկսի պատմական ոճով. « Այս ստաւատ, այս գիշեր ». որ սակայն, փոխանակ երգը արձակային ընելու, կ'ազդէ վստահ հաճոյքը՝ ճշմարտութեան:

Գրագէտն և գործոյն Մեկենասը, շնորհապարտութեան նոր առիթ մը կ'ընծայեն հայ ժողովրդեան:

*

Անահիտի վերջին թիւը (մարտ-ապրիլ-մայիս) կը պարունակէ « Ռուսիա և Հայեր » վերնագրով քաղաքական առաջնոր-

դող յողուած մը՝ 50 էջով, Դանիէլ Վա-
րուժան կ'երազէ, իր գրասեղանին վրայ
դրուած « կարմիր հող » ի մ'առջեւ:

Գոյցէ իր զոյնը բռտոր
Չէ պարզեւած ընութեան ներուճն օրէնքն:
Գոյցէ իր մէջ կը բարախեն սակաւն:
Դարերը հին հին փառքի,
Կայծն ամբակուտ ամբակներու, որոնց սուր
Արշաւը օր մը ծածկեց
Հոգեհան վաշտերն յաղթութեան տաք փողով:

Էւ այսպէս, իւրաքանչիւր նայուածքին,
կարմիր հողէն կը բարձրանան օդին մէջ՝
փառքի կամ տառապանքի տեսիլներ, նկար
մը Անդեալէն կամ Ներկայէն, որ զինքը
կը մղեն

Մերթ արցունքի և ըստեպ գո՞ւ մառնչներու:

Կովկասեան ընկերութիւնը, բաղկացեալ
Հայերէ, Վրացիներէ, Ռուսերէ, երեկոյթ
մը տուած է ուր Պ. Մուրզեանի և Օր.
Մ. Բարայեան Պրոցուրներն խլած են
ունկնդիրներէն՝ իրենց սրտալոյզ նուագա-
ծութեամբ: Արշակ Չօպանեան, այդ առ-
թիւ, արտասանած է ՚հայ քերթուածներ
և արեւելեան երաժշտութիւնը մեկնարա-
նած « յստակ ու շահեկան » բանախօսու-
թեամբ մը, ինչպէս կ'ըսեն փարիզեան
թերթեր: Տեղեկատուութիւնէ մը վերջ՝ այդ
երեկոյթի մասին, կը հրատարակուի փա-
րիզի Միութեան կանոնադրութիւնը և ա-
պա թիրեաքեանի « Ֆիրտուսի » ի թարգ-
մանութիւնը: Յ. թիրեաքեան վանկերու
թուլին միայն ուշ կը դնէ. կը գործածէ
ընտիր լեզու մը. բաղձացուած թարգմա-
նիչը՝ պարսկական գլուխ-գործոցին:

*

Յիշեցինք փարիզի հայ ուսանողական
միութեանը ի լոյս ընծայել սկսած կիսամ-
սեայ թերթ մը, « Նոր հանդէս » անունով.
նա « պիտի ջանայ ծանօթացնել Հայոց
մասին օտար լեզուով լոյս տեսած կարեւոր
աշխատութիւնները և ամփոփ տեղեկու-
թիւններ և տեսութիւններ տալ միջազգային
հասարակական և քաղաքական այժմէու-
թիւններու և մասնաւորապէս հայկական
հարցի և կեանքի իրականութեան մասին »:

Թերթը կազմուած է 16 եռասիւն էջե-
րէ: Խմբագիրն է Ս. Մինասեան:

Հասուածներուն մէջ, ամենէն հետաքրք-
րականն է գերմանացի հռչակաւոր արեւ-
ւելագէտ բանաստեղծի՝ Ռիւքքէրթի Արշակ
Բ.ի վրայ գրած թատերագութեան մէկ
նմոյշը՝ զոր կը ներկայացնէ Ռոսա Սկիւր-
Պոֆ. Գարստ, կղզեկիս մէջ ուսումնա-
սիրութիւններ կատարած պահուն՝ յաճախ
կը խօսէր այդ գեղեցիկ ողբերգութեան վը-
րայ որ ձեռագիր կը մնայ դեռ:

« Նոր հանդէս » ի մէջ թարգմանուած է
Դրաստամատի և Արշակայ տեսակցութիւնն
ու մահը:

Արշակ ծեր է, կոյր, մոռցուած կը կար-
ծէ զինք ամէնքէն. Դրաստամատ կը ներ-
կայանայ իրեն. թագաւորը չի ճանչնար
զայն ի սկզբան: Դրաստամատ կը հա-
գուցնէ իրեն արքայական զգեստներ և կը
ներկայացնէ Շիրազի գինով լի բաժակ
մը. յետոյ կը հարցնէ.

Դրաստամատ. Ռ.բ կը տեսնես ինքզինդ:

Արշակ. Արքունական գաւլիկիս մէջ, գահիս վրայ բազ-
մած, ինչպէս երբե՞նք ... Հիմա գիտցէ՞ր դուք բոլորդ,
կարճակեմ ձեզ: Այլ եւս հիմա միեւակ եմ, իմ շքեղ
պարտեզիս մէջ: Ի՛նչ սիրուն տեսարան:

Եետոյ Արշակ կը տեսնէ իր Բարա ող-
դին (Ռիւքքէրթ Պապը Բարա կ'անուանէ,
հետեւելով Ամմիանոս Մարկելլինոսի) որ

« Կը Կրաղցառնայ Հայտատանը ազատելու համար.
անոնց մեղսողները կը քաշէ կաթողիկոսը և յարձակման
նշանները ինքը կու տայ. իրենց մարտագուն է Ար-
շակ: Արշակ », որով ողբերգութեան՝ պարսկական դուն-
դերը ընալիմը կ'ընեն:

Բայց Դրաստամատի Շիրազի գինին՝
ազատարար բոյն մը կը պարունակէ. Ար-
շակ կը մեռնի:

Դրաստամատ. Պո. Բարազ մեռաւ և Հայաստանը
ընկաւ: Չօգտի ինք ըսէր: ... Իր շրթունքներէն կը
խմեմ քունը, և կը քնամա՞մ մահուան ալ մէջ, ինչպէս
երբե՞նք՝ իր կենդանութեանը, արքայիս ոտքերուն առ-
ջեւ: Գիշեր բարի:

Ռիւքքէրթի ողբերգութիւնը բոլորովին
անյաջող է իր վերջաւորութեան մէջ: Իւր-
բաստամատն է որ գթութեան համար կը
սպաննէ իր տէրն և ինքզինքը: Արշակայ

հոգեկան ճգնաժամը, որ կը յաջորդէ իր վայրկենական ուրախութեան, ներքին կըրքերու աստիճանաբար փոթորկուելը՝ մինչեւ վերջնական անձնասպանութեամբ, բուրբ սարսոցնող վայրկեանները՝ յորում Ռուզանդ շնչասպառ զմեզ հանդիսատես կ'ընէ Արշակի մահուան, ենթարկուած են հոս նորահնար ցրտութեան, և Ռիւքքէրթ, ջանալով Ռուզանդէն արտուղիլ, անկից ստորին մնացած է: Ոճը, սոյն հատուածին մէջ, լի է բառերու տաղտկալի կրկնութեամբ: Գեղեցիկ ներկայացուած է միայն Արշակի վայրկենական ուրախութիւնը, իր արքունական խրոխտանքի և յիշատակներու վերադարձը:

Օտա Ակկի մտադիր է օտար զրակաշունթեանց մէջ փնտռել ուրիշ գեղարուեստական գործեր՝ ուր հայ մ'ընտրուած ըլլայ իրբեւ դիւցազն:

Խ.

— i i . —

ՏՈՒԱՅՏԱՆԻՔՆԵՐ

Երբոր մութը սքփոէ իր քօղն, ո՞վ Արեւ, Արցունքներով կը կարմրես քու աշփեր, Եւ գերեզմանդ կ'երթաս փորել, անտաբեր, Ահաց մէջ՝ ուր կը մեռնիս դու ակներեւ ...:

Սակայն առտուն շուրերէն դուրս ելնելով, Ո՞վ դու անհուն փառքդ այս նքստմաշխարհին, Շեքեղութեանդ մէջը կ'ապրիս դու կըրկին, Կը վերածնիս դիւցազնի պէս, անվըդոգով:

Ո՛հ, տըրտընջալ կըրնամ միթէ տակաւին Ակամայ այս ծանրը բո՛ւր կըրելուս, Երբ այս աստղը պիտի մարէ իրեն լոյս, Եւ պիտի՝ իջնէ իր դամբանը ջըրային:

Եթէ մահէն կենք կը ծնի իրապէս, Եւ կը նեղուին վերջէն հաճոյք ըզգալու, Ո՞վ բընութիւն, օրհնեալ եղիբ յաւէժ դու, Ինծի ցաւեր կըրել տալուդ մըշտապէս:

Ռ. ՎԱՆԵՐ

Թարգմ. « Սփռութեան »

ՀՈՆ Է ՈՐԴԻՍ

Մարգագետնիս մէջն այս ժըպտուն, Գո՞նց այս ծաղկեայ հողակոյտին, Ո՞վ է արեօք կինն այդ սիրուն Որուն աշփէն արցունք թափին: « Ի՞նչ է պատճառն քու վիշտերուդ »: — Ոչ ոք սըրբէ պիտի աշփիս Զօղն, որ թըրջէ այս հողակոյտ ...

Հո՛ն է որդիս:

Ո՛հ, այս վարդը որ ինքնիրմէն Բուսաւ որդւոյս շիրմին վըրայ, Կը նըկարէ գայն ինձ նորէն. Ասա՛ղ, տես ի՞նչ սիրուն էր նա: Իրենն էր ճիշդ այս թարմութիւն. Գոյնն իր կարմիր, ահա, առջիս ... Բոյրն այս անոյշ ... իր շունչն է բուն.

Հո՛ն է որդիս:

Ե՛կ հիանամ վըրադ մօտէն: Ահաւասիկ որդւոյս պատկեր. Ո՞վ պիտի տայ ինձ ժըպտն իրեն, Մանաւանդ իր քաղցր համբոյրներ: Երկի՛նք. Կ'ըզգաս դու այն հողմիկ Որ մօտեցուց գայն շըրթունքիս. Նա հակած է դէպ իր մայրիկ ...

Հո՛ն է որդիս:

Տայր թէ՛ բաղդը նախանձաւոր Յըզգէր ըզթեզ բարիքներով. Եւ տար քեզի ընկեր մ'աղուոր, Որդիդ փակէր աշփը իր ձեռքով: Ես ... ծաղկն այս որ պաշտպանեմ, Ամէն առտու պիտի տեսնէ գիս. Այլուր ի՞նչ պիտի ըլլամ, գիտեմ.

Հո՛ն է որդիս:

*

**

Հանապարհորդն յաջորդ տարին Եկաւ հոն իբր մի բարեկամ: Թառամած էր վարդը յօստին, Մեծցած զըտաւ և գերեզմանն ...: Երբ հողիւին հարցուց վըշտաւ թէ ո՛ր է արդ օտարուհին, Նա գերեզմանն ցոյց և ըսաւ.

Հո՛ն երկուքնին:

ԷՍԺԵՆ ՍՊԻՌ

Թարգմ. « Սփռութեան »